

**BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA KASBIY-PEDAGOGIK QAROR QABUL
QILISH KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI**

**ТЕХНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРИНЯТИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ У БУДУЩИХ
УЧИТЕЛЕЙ**

**TECHNOLOGY FOR DEVELOPING PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL
DECISION-MAKING COMPETENCE IN PROSPECTIVE TEACHERS**

Solijonov Yahyojon Abdulvohid o'g'li

*Quva tumani Maktabgacha va maktab ta'limi bo'limiga qarashli 64-sonli umumiy
o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi.*

Annotatsiya. Maqolada bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslari va pedagogik texnologiyalari yoritilgan. Tadqiqotda ilmiy adabiyotlar tahlili, qiyosiy tahlil, umumlashtirish va pedagogik modellashtrish metodlaridan foydalanilgan. Natijada kompetentlikning asosiy tarkibiy qismlari aniqlanib, uni rivojlantirishga yo'naltirilgan bosqichli texnologiya taklif etilgan. Ushbu yondashuv bo'lajak o'qituvchilarning tahliliy fikrlashi, mustaqil qaror qabul qilishi va kasbiy mas'uliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: bo'lajak o'qituvchi, kasbiy kompetentlik, pedagogik qaror, qaror qabul qilish, pedagogik texnologiya, muammoli vaziyat, refleksiya, pedagogik keys, kasbiy mas'uliyat, mustaqil fikrlash.

Аннотация В статье рассматриваются теоретические основы и педагогические технологии развития компетентности принятия профессионально-педагогических решений у будущих учителей. В исследовании использованы методы анализа научной литературы, сравнительного анализа, обобщения и педагогического моделирования. Определены основные компоненты данной компетентности и предложена поэтапная технология её развития. Данный подход способствует развитию аналитического мышления, самостоятельности в принятии решений и профессиональной ответственности будущих учителей.

Ключевые слова: будущие учителя, профессиональная компетентность, педагогическое решение, принятие решений, педагогическая технология, аналитическое мышление, профессиональная ответственность.

Abstract The article examines the theoretical foundations and pedagogical technologies for developing professional and pedagogical decision-making competence in prospective teachers. The study employs scientific literature analysis, comparative analysis, generalization, and pedagogical modeling. The main components of this competence are identified, and a staged technology for its development is proposed. This approach contributes to the development of prospective teachers' analytical thinking, independent decision-making, and professional responsibility.

Keywords: prospective teachers, professional competence, pedagogical decision-making, decision-making competence, pedagogical technology, analytical thinking, professional responsibility.

KIRISH

Zamonaviy ta’lim tizimida o’qituvchining kasbiy faoliyati mazmuni va unga qo’yiladigan talablar muntazam ravishda takomillashib bormoqda. Ta’lim jarayonida innovatsion yondashuvlarning keng joriy etilishi, o’quvchilarning individual ehtiyojlari va qiziqishlariga e’tiborning ortishi pedagogdan yuqori darajadagi kasbiy tayyorgarlik, mustaqil fikrlash va vaziyatga mos qaror qabul qilish qobiliyatini talab etmoqda. Bugungi pedagog o’quvchilarga bilim berish bilan bir qatorda, ularning individual xususiyatlarini hisobga olishi, ta’lim jarayonidagi muammolarni o’z vaqtida aniqlashi, yuzaga kelgan qiyinchiliklarni bartaraf etish yo’llarini belgilashi hamda ta’lim samaradorligini oshirishga qaratilgan asosli qarorlar qabul qilishi lozim. Shu jihatdan, bo’lajak o’qituvchilarda kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish kompetentligini rivojlantirish pedagogik ta’limning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish o’qituvchining pedagogik maqsadga erishish uchun mavjud vaziyatni har tomonlama tahlil qilishi, muammoning kelib chiqish sabablarini aniqlashi, bir nechta yechim variantlarini ishlab chiqishi, ularni o’zaro taqqoslashi va eng maqbul yo’lni tanlashi bilan tavsiflanadi. Ushbu jarayon oddiy tanlovni amalga oshirishdan farqli ravishda, pedagogik bilimlar, kasbiy tajriba, mantiqiy fikrlash, tahliliy yondashuv, kommunikativ ko’nikmalar, axloqiy mezonlar va refleksiv faoliyatning o’zaro uyg’unligini talab qiladi. Qabul qilingan qarorning samaradorligi esa uning pedagogik maqsadga muvofiqligi, o’quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olishi hamda kutilayotgan natijalarga erishish imkoniyatlari bilan belgilanadi.

Pedagogik amaliyotda barcha vaziyatlar oldindan belgilangan qoidalar asosida hal etilavermaydi. Masalan, o’quvchilar o’rtasida kelishmovchilik yuzaga kelishi, ta’lim topshirig’ini bajarishda individual qiyinchiliklar kuzatilishi, sinfda o’quv motivatsiyasi pasayishi yoki ota-onalar bilan muloqotda muammoli holatlar paydo bo’lishi mumkin. Bunday sharoitlarda o’qituvchi vaziyatni bir tomonlama baholamasligi, uning sabablarini aniqlashi, ishtirokchilarning manfaatlarini hisobga olishi va pedagogik jihatdan asoslangan qarorga kelishi zarur. Ayniqsa, o’quvchilar bilan bog’liq masalalarda adolat, xolislik, individual yondashuv va pedagogik odob tamoyillariga rioya qilish qabul qilinadigan qarorning muhim mezonlari hisoblanadi. Kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish kompetentligi o’qituvchining nafaqat mavjud muammolarni hal etish, balki yuzaga kelishi mumkin bo’lgan qiyinchiliklarni oldindan ko’ra bilish, ularning oldini olish va ta’lim jarayonini samarali tashkil etish imkoniyatlarini ham qamrab oladi. Mazkur kompetentlikka ega pedagog turli vaziyatlarda muqobil yechimlarni ko’rib chiqadi, o’z qarashlarini dalillar bilan asoslaydi, zarur hollarda hamkasblari bilan maslahatlashadi va qabul qilingan qarorning natijalarini tahlil qiladi. Shu sababli ushbu kompetentlikni rivojlantirish bo’lajak o’qituvchilarning kasbiy mustaqilligi, mas’uliyati va pedagogik faoliyatga ijodiy yondashuvini shakllantirish bilan chambarchas bog’liqdir.

Bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda faqat nazariy bilimlarni o‘zlashtirish bilan cheklanib qolish ularning real pedagogik vaziyatlarda mustaqil va asosli qaror qabul qilish qobiliyatini to‘liq shakllantirmasligi mumkin. Chunki pedagogik faoliyat nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish, turli vaziyatlarda moslashuvchan harakat qilish va kutilmagan muammolarga oqilona yechim topishni talab qiladi. Shu sababli oliy pedagogik ta‘lim jarayonida nazariy bilimlarni amaliy vaziyatlar bilan bog‘lash, muammoli topshiriqlarni bajarish, keys-stadi, rolli o‘yinlar, jamoaviy tahlil va refleksiv faoliyatni izchil tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarda qaror qabul qilish kompetentligini rivojlantirishda mustaqil ta‘lim, pedagogik amaliyot va hamkorlikdagi faoliyat imkoniyatlaridan samarali foydalanish lozim. Talabalarga real pedagogik vaziyatlarga yaqin topshiriqlarni taklif etish, ulardan muammoning sabablarini aniqlash va bir nechta yechimni asoslashni talab qilish nazariy bilimlarning amaliy ahamiyatini oshiradi. O‘z qarorlarini tahlil qilish va natijalarini baholash imkoniyatining yaratilishi esa ularda o‘z faoliyatiga tanqidiy yondashish, xatolardan xulosa chiqarish hamda kasbiy rivojlanishga intilish sifatlarini shakllantiradi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish kompetentligini rivojlantirish uzluksiz, maqsadli va tizimli pedagogik jarayon sifatida tashkil etilishi zarur. Mazkur jarayonda ta‘lim mazmuni, o‘qitish metodlari, amaliy mashg‘ulotlar va baholash vositalarining o‘zaro uyg‘unligini ta‘minlash muhimdir. Bu esa kelajakdagi pedagoglarning murakkab pedagogik vaziyatlarda mustaqil fikrlashi, asoslangan qarorlar qabul qilishi, o‘quvchilar manfaatlarini hisobga olishi va o‘z kasbiy faoliyati uchun mas‘uliyatni his etishiga zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Kompetentlikka asoslangan ta‘lim yondashuvi ta‘lim oluvchining nazariy bilimlarni o‘zlashtirishi bilan bir qatorda, ularni amaliy faoliyatda qo‘llay olishi, muammoli vaziyatlarni mustaqil hal qilishi va kasbiy vazifalarni samarali bajarishiga alohida e‘tibor qaratadi. Mazkur yondashuv bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida bilim, ko‘nikma, malaka, kasbiy tajriba va shaxsiy sifatlarining o‘zaro uyg‘unligini ta‘minlashni talab etadi. Ayniqsa, pedagogik faoliyatda yuzaga keladigan turli muammolarni tahlil qilish, muqobil yechimlarni baholash va asoslangan qaror qabul qilish qobiliyati o‘qituvchining kasbiy kompetentligini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Xorijiy olimlarning ilmiy izlanishlarida kompetentlik, qaror qabul qilish va refleksiv faoliyat masalalari turli nazariy yondashuvlar asosida yoritilgan. Jumladan, David McClelland kasbiy faoliyat samaradorligini belgilovchi kompetensiyalarni aniqlashga e‘tibor qaratgan. John Raven kompetentlikni samarali faoliyat bilan bog‘liq xususiyatlar majmui sifatida o‘rgangan. Linda Darling-Hammondning tadqiqotlarida esa o‘qituvchilarni kasbiy tayyorlash, nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lash va pedagogik tajribani rivojlantirish masalalari muhim o‘rin tutadi. Ushbu qarashlar bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish kompetentligini rivojlantirishda bilim va amaliy faoliyat birligini ta‘minlash zarurligini ko‘rsatadi. Kasbiy qaror qabul qilishning nazariy asoslarini o‘rganishda Herbert Simonning qaror qabul qilish va cheklangan ratsionallik haqidagi qarashlari ham muhim ahamiyatga ega. Olimning yondashuviga ko‘ra, inson qaror qabul qilish jarayonida mavjud axborot, vaqt va imkoniyatlar bilan cheklanadi.

Shu sababli qarorlarning asoslanganligi nafaqat barcha muqobil variantlarni ko‘rib chiqish, balki mavjud sharoitda eng maqbul yechimni tanlash bilan ham belgilanadi. Pedagogik faoliyatda ushbu yondashuv o‘qituvchining vaqtni to‘g‘ri taqsimlashi, vaziyatning muhim jihatlarini aniqlashi va o‘quvchilar manfaatlariga mos qaror qabul qilishi nuqtayi nazaridan ahamiyatlidir[1]. Donald Schon tomonidan ishlab chiqilgan refleksiv amaliyot konsepsiyasi esa mutaxassisning o‘z faoliyatini tahlil qilishi, amaliy vaziyatlarda mustaqil fikrlashi va tajribasi asosida faoliyatini takomillashtirib borishiga urg‘u beradi[7]. Pedagogik faoliyatda refleksiya qabul qilingan qarorning natijalarini baholash, yuzaga kelgan qiyinchiliklarning sabablarini aniqlash va kelgusida samaraliroq yechimlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Shu jihatdan, refleksiv yondashuv bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy mas’uliyat, o‘z-o‘zini baholash va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishning muhim metodologik asoslaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekistonda ham pedagog kadrlarni kasbiy tayyorlash, kasbiy kompetentlikni rivojlantirish va ta’lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish masalalari qator olimlarning ilmiy izlanishlarida o‘z aksini topgan. Jumladan, N.A. Muslimovning kasbiy ta’lim pedagoglarini tayyorlash va bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy kompetentligini shakllantirishga oid tadqiqotlari mazkur mavzuning nazariy asoslarini yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi. Olimning ilmiy yondashuvlari bo‘lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy faoliyatga tayyorlik va kasbiy sifatlar bilan bog‘liq holda o‘rganish imkonini beradi[5].

M.H. Usmonboyeva, N.A. Muslimov va boshqa mualliflarning pedagogik kompetentlik, kreativlik hamda zamonaviy ta’lim texnologiyalariga oid ishlari bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishida faol va amaliy yondashuvlardan foydalanish zarurligini asoslash uchun metodik ahamiyatga ega. Xususan, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, muammoli topshiriqlarni bajarish, mustaqil fikrlash va o‘z faoliyatini baholashga yo‘naltirilgan mashg‘ulotlar talabalarni kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlashning muhim vositalari sifatida qaralishi mumkin. Shuningdek, O‘.Q. Tolipov va M. Usmonboyevaning pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslariga oid ishlari ta’lim jarayonini maqsadli tashkil etish, o‘qitish metodlarini o‘zaro uyg‘unlashtirish va ta’lim oluvchilarning faol ishtirokini ta’minlash masalalarini yoritadi. Ushbu qarashlar asosida bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish kompetentligini rivojlantirishda muammoli ta’lim, keys-stadi, rolli o‘yinlar, guruhli muhokama va refleksiv tahlil kabi metodlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir[10]. Mahalliy va xorijiy ilmiy qarashlarning qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligida nazariy bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo‘llash, mustaqil fikrlash, kasbiy mas’uliyatni anglash va o‘z faoliyatini tahlil qilish muhim o‘rin egallaydi. Shu bilan birga, kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish kompetentligini alohida pedagogik hodisa sifatida o‘rganish, uning tarkibiy qismlarini o‘zaro bog‘liq holda belgilash va rivojlantirish texnologiyasini bosqichma-bosqich ishlab chiqish zarurati mavjud. Ushbu maqolada aynan shu masalaga e’tibor qaratilib, kompetentlikni rivojlantirishning nazariy va metodik jihatlarini o‘zaro uyg‘unlashtirishga intilindi. Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega bo‘lib, unda ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, tizimlashtirish, umumlashtirish va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Ilmiy-pedagogik

adabiyotlarni tahlil qilish metodi orqali kasbiy kompetentlik, pedagogik qaror qabul qilish va refleksiv faoliyatga oid nazariy qarashlar o‘rganildi. Qiyosiy tahlil metodi yordamida xorijiy va mahalliy olimlarning yondashuvlari o‘zaro solishtirilib, ularning bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy tayyorlashdagi umumiy va o‘ziga xos jihatlari aniqlandi. Tizimlashtirish va umumlashtirish metodlari asosida kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish kompetentligining motivatsion, kognitiv, amaliy, kommunikativ va refleksiv jihatlari o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqish imkoniyati yaratildi. Pedagogik modellashtirish metodi esa aniqlangan nazariy qarashlar asosida kompetentlikni rivojlantirishning bosqichli texnologiyasini ishlab chiqishda qo‘llanildi. Tadqiqotning metodologik asosini kompetentlikka asoslangan, tizimli, faoliyatga yo‘naltirilgan va refleksiv yondashuvlar tashkil etadi. Kompetentlikka asoslangan yondashuv bo‘lajak o‘qituvchining bilim va ko‘nikmalarini amaliy vazifalarni bajarish bilan bog‘lashga xizmat qiladi. Tizimli yondashuv qaror qabul qilish jarayonining o‘zaro bog‘liq tarkibiy qismlarini yaxlit holda o‘rganish imkonini beradi. Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv pedagogik vaziyatlarni hal etish bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etishga asos bo‘lsa, refleksiv yondashuv qabul qilingan qarorlarning natijalarini tahlil qilish va kasbiy rivojlanishni ta‘minlashga xizmat qiladi. Shunday qilib, tadqiqot metodologiyasi bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish kompetentligini nazariy bilim, amaliy ko‘nikma, kasbiy qadriyat va refleksiv faoliyatning o‘zaro ta‘siri asosida rivojlantirishga yo‘naltirilgan. Ushbu metodologik asoslar taklif etilayotgan pedagogik texnologiyaning mazmunini belgilash, uning bosqichlarini izchil tashkil etish hamda kelgusida amaliy samaradorligini empirik tadqiqotlar orqali baholash uchun nazariy zamin yaratadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot doirasidagi nazariy tahlil kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish kompetentligini bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik vaziyatni anglash, muammoni tahlil qilish, maqbul yechimni tanlash, qarorni amaliyotga tatbiq etish va uning natijalarini baholashga tayyorligini ifodalovchi integrativ kasbiy sifat sifatida talqin qilish imkonini berdi. Mazkur kompetentlikni faqat tez qaror qabul qilish qobiliyati bilan cheklab bo‘lmaydi. Chunki pedagogik faoliyatda qarorning tezligi bilan bir qatorda uning asoslanganligi, adolatligi, ta‘lim maqsadlariga muvofiqligi va o‘quvchi manfaatlariga mosligi ham muhim hisoblanadi. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchilarda ushbu kompetentlikni rivojlantirish jarayonida intellektual, amaliy, kommunikativ va refleksiv jihatlarni birgalikda shakllantirish lozim.

Kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish kompetentligining quyidagi tarkibiy qismlarini ajratish maqsadga muvofiq:

Motivatsion-qadriyatli komponent. Bu komponent bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik faoliyatga qiziqishi, mustaqil qaror qabul qilishga intilishi, kasbiy mas‘uliyatni his etishi va o‘quvchi manfaatlarini ustuvor qadriyat sifatida qabul qilishini qamrab oladi. Mazkur jihatning rivojlanishi talabaning pedagogik muammolarni hal qilishda faol pozitsiyani egallashiga yordam beradi.

Kognitiv-tahliliy komponent. Bu komponent pedagogik qonuniyatlar, ta‘lim metodlari, o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlari haqidagi bilimlarni, shuningdek, muammoli vaziyatni tahlil qilish, sabab va oqibatlarni aniqlash, zarur axborotni saralash va muqobil yechimlarni taqqoslash ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi.

Operatsion-faoliyatli komponent. Mazkur komponent pedagogik qarorni ishlab chiqish, uni asoslash, amalga oshirish va yuzaga kelgan sharoitga moslashtirish qobiliyatini ifodalaydi. Bunda talabalar darsni tashkil etish, sinfni boshqarish, nizoli vaziyatlarni bartaraf etish va individual ta’lim ehtiyojlariga mos yechim tanlash bo’yicha amaliy tajribaga ega bo’ladilar.

Kommunikativ-hamkorlik komponenti. Pedagogik qarorlar ko‘pincha o‘quvchilar, ota-onalar, hamkasblar va ta’lim muassasasi rahbariyati bilan muloqot jarayonida shakllanadi. Shu sababli fikrlarni aniq ifodalash, boshqa tomonning nuqtayi nazarini tinglash, murosali yechimlarni ishlab chiqish va hamkorlikda qaror qabul qilish kompetentlikning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Refleksiv-baholash komponenti. Ushbu komponent qabul qilingan qarorning natijalarini tahlil qilish, qarorning kuchli va zaif jihatlarini aniqlash, xatolar sababini tushunish va kelgusidagi faoliyatni takomillashtirishni nazarda tutadi. Refleksiya kasbiy rivojlanishning uzluksizligini ta’minlaydi. Ushbu tarkibiy qismlarni samarali rivojlantirish uchun oliy ta’lim jarayonida o‘zaro izchil bog‘langan pedagogik texnologiyani qo‘llash taklif etiladi. Texnologiya besh bosqichdan iborat. Birinchi bosqich - **motivatsion-maqsadli bosqich**. Ushbu bosqichda talabalarda kasbiy-pedagogik qaror qabul qilishning ahamiyati haqida tushuncha shakllantiriladi. Pedagogik faoliyatda uchraydigan murakkab vaziyatlar muhokama qilinib, mustaqil va mas’uliyatli qaror qabul qilishning kasbiy muvaffaqiyatga ta’siri ochib beriladi. Muammoli savollar, kasbiy vaziyatlarga oid videolavhalar va muhokama mashg‘ulotlari talabalarining qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Ikkinchi bosqich esa **muammoli-tahliliy bosqich** hisoblanib, bu bosqichda talabalar pedagogik vaziyatning mazmunini o‘rganadilar, muammoning asosiy va ikkilamchi sabablarini ajratadilar, ishtirokchilarning manfaatlarini aniqlaydilar va mavjud axborotning ishonchliligini baholaydilar. Masalan, sinfda topshiriqni bajarishdan bosh tortgan o‘quvchining xatti-harakatini intizomsizlik sifatida baholashdan oldin uning qiyinchiliklari, motivatsiyasi va ta’lim sharoitini o‘rganish talab etiladi. Bunday yondashuv shoshilinch va biryoqlama qarorlar qabul qilinishining oldini olishga yordam beradi.

Uchinchi bosqich - **muqobil yechimlarni ishlab chiqish bosqichi**. Talabalar aniqlangan muammoni hal etishning bir nechta variantlarini taklif qiladilar, ularning afzalliklari va cheklovlarini baholaydilar. Ushbu jarayonda “Aqliy hujum”, keys-stadi, kichik guruhlarda ishlash va rolli o‘yinlardan foydalanish mumkin. Muhimi, talabalar faqat bitta javobni topishga emas, balki turli yechimlarning ehtimoliy oqibatlarini oldindan ko‘ra bilishga o‘rganadilar.

To‘rtinchi bosqich - **qarorni amalga oshirish bosqichi** bo‘lib, bu bosqichda talabalar o‘zlari tanlagan qarorni pedagogik vaziyatga tatbiq etish rejasini ishlab chiqadilar. Rejada kutilayotgan natija, bajariladigan harakatlar, zarur vositalar, muloqot usullari va natijani kuzatish mezonlari ko‘rsatiladi. Simulyatsion mashg‘ulotlar va pedagogik amaliyot ushbu ko‘nikmalarni mustahkamlash uchun qulay sharoit yaratadi.

Beshinchi bosqich - **refleksiv-natijaviy bosqich**. Yakuniy bosqichda qabul qilingan qarorning natijalari tahlil qilinadi. Talabalar tanlangan yechim pedagogik maqsadga qay darajada xizmat qilganini, qanday qiyinchiliklar yuzaga kelganini va kelgusida qanday

o‘zgarishlar kiritish zarurligini muhokama qiladilar. O‘zaro baholash, o‘z-o‘zini baholash va refleksiv kundalik yuritish ushbu jarayonning samarali vositalari sifatida qo‘llanilishi mumkin. Taklif etilgan texnologiyaning mazmuni kasbiy-pedagogik qaror qabul qilishni alohida olingan nazariy mavzu sifatida emas, balki barcha kasbiy fanlar va pedagogik amaliyot bilan bog‘liq holda rivojlantirishni nazarda tutadi. Masalan, pedagogika, psixologiya, ta‘lim metodikasi va sinfni boshqarish fanlarida bir xil pedagogik vaziyat turli nuqtayi nazarlardan tahlil qilinishi mumkin. Bu esa talabalarning bilimlarni integratsiyalash va murakkab vaziyatlarni keng qamrovli baholash qobiliyatini rivojlantiradi. Texnologiyani amalga oshirishda pedagogning vazifasi tayyor javoblarni taqdim etish bilangina cheklanmaydi. U talabalarni muammoni mustaqil aniqlashga, dalillarga asoslanib fikr yuritishga, turli qarashlarni hurmat qilishga va o‘z qarorlarini asoslashga yo‘naltirishi lozim. Bunda xatolar jazolash vositasi sifatida emas, balki tahlil qilish va kasbiy o‘z-o‘zini baholash imkoniyati sifatida ko‘rib chiqiladi. Kompetentlikning rivojlanish darajasini aniqlashda mezonlar tizimidan foydalanish mumkin. Motivatsion-qadriyatli mezon talabaning tashabbuskorligi va mas‘uliyatini; kognitiv-tahliliy mezon pedagogik vaziyatni anglash va dalillarni tahlil qilishini; operatsion-faoliyatli mezon amaliy yechim ishlab chiqish va uni amalga oshirish qobiliyatini; kommunikativ mezon hamkorlikda qaror qabul qilish va muloqot madaniyatini; refleksiv mezon esa natijalarni baholash va o‘z faoliyatini takomillashtirishga tayyorligini ifodalaydi. Mazkur mezonlarni diagnostika qilishda pedagogik keyslarni bajarish, vaziyatli topshiriqlar, kuzatish, suhbat, o‘z-o‘zini baholash varaqalari va refleksiv yozuvlardan foydalanish mumkin. Bunda faqat yakuniy javob emas, balki qarorga kelish jarayoni, keltirilgan dalillar, muqobil variantlarning baholanishi va ehtimoliy oqibatlarining hisobga olinishi ham e‘tiborga olinishi kerak. Nazariy tahlil asosida ishlab chiqilgan texnologiyaning kutilayotgan pedagogik samarasi bo‘lajak o‘qituvchilarning muammoli vaziyatlarga ongli munosabatini shakllantirish, mustaqil fikrlashini faollashtirish, qarorlarni dalillar bilan asoslash va o‘z faoliyatini refleksiv baholash qobiliyatini rivojlantirish bilan belgilanadi. Biroq ushbu samaradorlikni ilmiy jihatdan tasdiqlash uchun texnologiyani ta‘lim jarayonida sinovdan o‘tkazish, boshlang‘ich va yakuniy diagnostika natijalarini taqqoslash hamda tegishli empirik ma‘lumotlarni tahlil qilish talab etiladi.

XULOSA

Olib borilgan nazariy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish kompetentligini rivojlantirish ularni zamonaviy ta‘lim talablariga mos ravishda kasbiy faoliyatga tayyorlashning muhim shartlaridan biridir. Mazkur kompetentlik pedagogik vaziyatlarni chuqur tahlil qilish, muammolarning sabablarini aniqlash, muqobil yechimlarni ishlab chiqish, ularni pedagogik maqsad va tamoyillar asosida baholash hamda maqbul qarorlarni mustaqil qabul qilish qobiliyatlarini qamrab oladi. Shu bilan birga, qaror qabul qilish jarayonida o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, pedagogik odob me‘yorlariga rioya qilish va kasbiy mas‘uliyatni anglash alohida ahamiyat kasb etadi.

Xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy qarashlari tahlili kasbiy kompetentlikni rivojlantirishda nazariy bilimlar, amaliy faoliyat, mustaqil fikrlash va refleksiv yondashuvning o‘zaro uyg‘unligini ta‘minlash zarurligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, pedagogik

vaziyatlarni tahlil qilish, qarorlarning ehtimoliy natijalarini oldindan baholash va amalga oshirilgan faoliyatni tanqidiy tahlil etish bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijasida kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish kompetentligini rivojlantirishning motivatsion-maqсадli, muammoli-tahliliy, muqobil yechimlarni ishlab chiqish, qarorni amalga oshirish va reflektiv-natijaviy bosqichlarini o‘z ichiga olgan pedagogik texnologiya taklif etildi. Mazkur texnologiyada keys-stadi, muammoli topshiriqlar, rolly o‘yinlar, hamkorlikdagi muhokamalar va reflektiv tahlil metodlaridan foydalanish nazarda tutiladi. Ushbu metodlarning izchil qo‘llanilishi talabalarning nazariy bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo‘llash, o‘z qarashlarini dalillar bilan asoslash va turli pedagogik muammolarga mustaqil yechim topish ko‘nikmalarini shakllantirish uchun metodik imkoniyat yaratadi. Shuningdek, kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish kompetentligini rivojlantirish jarayonida oliy ta‘lim muassasalarida muammoli va amaliy mashg‘ulotlar ulushini oshirish, pedagogik amaliyotni nazariy ta‘lim bilan uzviy bog‘lash, talabalarni mustaqil qaror ishlab chiqishga yo‘naltirish hamda o‘z faoliyatini baholash imkoniyatlarini kengaytirish maqsadga muvofiq. Bunda pedagogning yo‘naltiruvchi va maslahat beruvchi roli, talabaning esa faol, mustaqil va mas‘uliyatli ishtirokchi sifatidagi faoliyati muhim o‘rin tutadi. Umuman olganda, bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy-pedagogik qaror qabul qilish kompetentligini rivojlantirishga tizimli va faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv asosida erishish mumkin. Taklif etilgan texnologiyaning amaliy samaradorligini aniqlash uchun uni pedagogika oliy ta‘lim muassasalarida tajriba-sinovdan o‘tkazish, tegishli diagnostik mezonlar asosida baholash va natijalarni empirik ma‘lumotlar bilan asoslash zarur. Bu esa bo‘lajak o‘qituvchilarni mustaqil fikrlaydigan, pedagogik vaziyatlarga moslasha oladigan, asosli qarorlar qabul qiladigan va o‘z kasbiy faoliyati uchun mas‘uliyatni his etadigan mutaxassislar sifatida tayyorlash imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES):

1. Darling-Hammond L., Bransford J. (Eds.). *Preparing Teachers for a Changing World: What Teachers Should Learn and Be Able to Do.* – San Francisco: Jossey-Bass, 2005. – 624 p.
2. Dewey J. *How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process.* – Boston: D. C. Heath and Company, 1933.
3. McClelland D. C. *Testing for Competence Rather Than for “Intelligence”* // *American Psychologist.* – Washington, DC, 1973. – Vol. 28, No. 1. – P. 1–14.
4. Muslimov N. A. *Bo‘lajak kasb ta‘limi o‘qituvchisini kasbiy shakllantirish. Monografiya.* – Toshkent: Fan, 2004. – 128 b.
5. Muslimov N. A. *Kasb ta‘limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. Monografiya.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2013.
6. Raven J. *Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release.* – Oxford: Oxford Psychologists Press, 1984.
7. Schön D. A. *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action.* – New York: Basic Books, 1983. – 374 p.

8. Shulman L. S. Those Who Understand: Knowledge Growth in Teaching // Educational Researcher. – 1986. – Vol. 15, No. 2. – P. 4–14.
9. Simon H. A. Administrative Behavior: A Study of Decision-Making Processes in Administrative Organizations. – 4th ed. – New York: Free Press, 1997. – 368 p.
10. Tolipov O‘. Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006. – 261 b.